Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. 25 Cdo 5012/2007, ECLI:CZ:NS:2010:25.CDO.5012.2007.1

Číslo: 23/2011

Právní věta:

Způsobil-li obmyšlený úmyslným jednáním smrt osoby pojištěné pro případ smrti, jde o pojistnou událost; obmyšlený je však vyloučen z pojistného plnění.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.03.2010

Spisová značka: 25 Cdo 5012/2007

Číslo rozhodnutí: 23

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Pojištění osob

Předpisy: 817 obč. zák.
§ 816

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v Pardubicích rozsudkem ze dne 31. 1. 2007 uložil žalované pojišťovně povinnost zaplatit žalobkyni 1 900 000 Kč a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že otec žalobkyně M. D. uzavřel s žalovanou dne 11. 10. 2000 smlouvu o životním pojištění na dobu od 12. 10. 2000 do 11. 10. 2005 (dočasné životní pojištění na pojistnou částku 1 000 000 Kč a připojištění pro případ smrti na pojistnou částku 900 000 Kč) s tím, že jako oprávněnou osobu pro případ vzniku pojistné události určil R. Š. Ten byl rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 10. 2. 2004, ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. 6. 2004, pravomocně uznán vinným trestným činem vraždy M. D., kterou se svým bratrem nejméně od 3. 1. 2000 zamýšlel tak, aby smrt navenek vyzněla jako nešťastná náhoda či úraz, čímž by se mu dostalo pojistného plnění z životní pojistky zavražděného. Jelikož M. D. nebyl v době smrti ženatý, dospěl soud prvního stupně k závěru, že pojistné plnění podle § 817 odst. 2 obč. zák. ve znění do 31. 12. 2004 náleží jeho jediné dceři (žalobkyni). Předmětná pojistná smlouva splňuje všechny náležitosti právního úkonu a je dán též požadavek nahodilosti pojistné události, čímž se rozumí skutečnost, o které účastníci pojištění důvodně při jeho vzniku předpokládají, že nastat může, nevědí však, kdy, popř. zda vůbec, nastane. Jelikož za nahodilou nelze považovat událost vzniklou úmyslným jednáním toho, na jehož majetek, zdraví nebo život se pojištění vztahuje, nikoliv úmyslným jednáním obmyšleného (jak tomu bylo v daném případě), představuje násilná smrt pojištěného M. D. nahodilou pojistnou událost, a to i

vzhledem k čl. V odst. 15 Všeobecných pojistných podmínek životního pojištění URA (dále též jen „VPP URA“), který vylučuje právo na pojistné plnění osobě, která způsobila pojistnou událost úmyslným trestným činem.

K odvolání žalované K r a j s k ý s o u d v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích rozsudkem ze dne 17. 5. 2007 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl, změnil jej i ve výroku o náhradě nákladů řízení a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení. Vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, ztotožnil se i s jeho závěrem o platnosti pojistné smlouvy, odlišně však přistoupil k právnímu hodnocení otázky, zda pojistná událost nastala či nikoliv, tedy k výkladu pojmu „nahodilá událost“. Odvolací soud dospěl k závěru, že byť nahodilost spočívá výhradně v časové neurčitosti události, jako je typicky smrt osoby či dožití věku, postrádá znak nahodilosti nejen událost, o níž se v době vzniku pojištění ví, že už nastala, ale i událost, kterou úmyslně přivodil ten, na jehož majetek, život nebo odpovědnost za škody se pojištění vztahuje, popř. i ten, komu v případě pojistné události vznikne právo na plnění (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006). Za situace, kdy právě R. Š. byl podle pojistné smlouvy osobou oprávněnou k výplatě plnění pro případ vzniku pojistné události a současně osobou, která způsobila vznik pojistné události úmyslným jednáním, postrádá tato událost znak nahodilosti ve smyslu § 788 odst. 1 obč. zák., takže pro absenci pojistné události nemohlo dojít ke vzniku nároku na výplatu pojistného plnění žalobkyni.

Proti tomuto rozsudku podala žalobkyně dovolání, které odůvodňuje podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., neboť odvolací soud posoudil otázku vzniku pojistné události nesprávně. Namítá, že R. Š. právo na plnění z pojistné smlouvy nikdy nevzniklo, a to z důvodu výluky uvedené v čl. 5 odst. 15 VPP URA, podle níž občan, jemuž má smrtí pojištěného vzniknout právo na plnění pojistitele, tohoto práva nenabude, způsobil-li pojištěnému smrt úmyslným trestným činem, pro který byl soudem uznán vinným. Pojistnou událost v daném případě tedy nevyvolal ten, komu v případě pojistné události mělo vzniknout právo na plnění, jestliže toto právo vzniklo v souladu s § 817 odst. 2 obč. zák. pojistnou smlouvou a VPP URA pouze žalobkyni, ve vztahu k níž byla smrt otce zcela nahodilou událostí. Odvolací soud opomněl aplikovat VPP URA jakožto nedílnou součást pojistné smlouvy, v nichž se v čl. 7 odst. 1 v souladu s § 788 odst. 4 obč. zák. mimo jiné vymezuje událost, ze které vzniká právo na plnění pojistitele; žalovaná si tedy sama ve VPP URA vymezila událost a podmínky, za kterých vzniklo právo na plnění pro žalobkyni. Má též za to, že usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006, bylo vydáno ve skutkově odlišné věci a odvolací soud je ne zcela správně vyložil. Ze shora uvedených důvodů žalobkyně navrhuje, aby dovolací soud zrušil rozsudek odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno včas, osobou oprávněnou – účastníkem řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), řádně zastoupeným advokátem ve smyslu § 241 odst. 1 o. s. ř., dovolání projednal a rozhodl o něm podle dosavadních předpisů (tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 7. 2009 – srov. bod 12. čl. II zákona č. 7/2009 Sb.) vzhledem k tomu, že dovoláním napadený rozsudek byl vydán dne 17. 5. 2007. Dospěl k závěru, že dovolání, které je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř., je důvodné.

Nesprávné právní posouzení věci ve smyslu § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., které dovolatelka uplatnila jako dovolací důvod, může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

Podle § 788 odst. 1 obč. zák., ve znění účinném v době uzavření pojistné smlouvy, tj. do 31. 12. 2004, pojistnou smlouvou se pojistitel zavazuje poskytnout ve sjednaném rozsahu plnění, nastane-li nahodilá událost ve smlouvě blíže označená, a fyzická nebo právnická osoba, která s pojistitelem pojistnou smlouvu uzavřela, je povinna platit pojistné. Podle odstavce 2 tohoto ustanovení součástí pojistné smlouvy jsou všeobecné pojistné podmínky pojistitele (pojistné podmínky), na něž se pojistná smlouva odvolává a které jsou k ní připojeny nebo byly před uzavřením smlouvy tomu, kdo s pojistitelem smlouvu uzavřel, sděleny. Podle odstavce 3 tohoto ustanovení v pojistné smlouvě se lze od pojistných podmínek odchýlit jen v případech v nich určených. V jiných případech se lze odchýlit, jen pokud je to ku prospěchu pojištěného. Podle odstavce 4 tohoto ustanovení všeobecné pojistné podmínky obsahují zejména vymezení události, ze které vzniká právo na plnění pojistitele, rozsah a splatnost pojistného plnění, stanovení způsobu placení pojistného a určení jeho výše, způsob, jakým se pojištěný v případě pojištění osob podílí na zisku pojišťovny, pokud tak stanoví pojistná smlouva.

Podle § 816 obč. zák. z pojištění osob má pojištěný právo, aby mu byla vyplacena dohodnutá částka nebo aby mu byl placen dohodnutý důchod, anebo aby mu bylo poskytnuto plnění ve výši určené podle pojistných podmínek, nastane-li u něho pojistná událost.

Podle § 817 odst. 1 obč. zák. je-li dohodnuto, že pojistnou událostí je smrt pojištěného, může ten, kdo pojistnou smlouvu s pojistitelem uzavřel, určit osobu, které má pojistnou událostí vzniknout právo na plnění, a to jménem nebo vztahem k pojištěnému. Až do vzniku pojistné události může určení osoby změnit; není-li ten, kdo smlouvu uzavřel, sám pojištěným, může tak učinit jen se souhlasem pojištěného. Změna určení osoby je účinná doručením sdělení pojistiteli. Podle odstavce 2 tohoto ustanovení není-li oprávněná osoba v době pojistné události určena nebo nenabude-li práva na plnění, nabývají tohoto práva manžel pojištěného, a není-li ho, děti pojištěného. Podle odstavce 3 tohoto ustanovení není-li osob uvedených v odstavci 2, nabývají tohoto práva rodiče pojištěného, a není-li jich, osoby, které žily s pojištěným po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z toho důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na pojištěného; není-li ani těchto osob, nabývají tohoto práva dědici pojištěného.

Podle uvedené úpravy se pojistnou smlouvou zavazuje pojistitel poskytnout ve sjednaném rozsahu plnění, nastane-li nahodilá událost ve smlouvě blíže označená, a fyzická nebo právnická osoba, která s pojistitelem pojistnou smlouvu uzavřela, je povinna platit pojistné. Pojištění tak představuje určitý způsob zabezpečení proti následkům vyvolaným skutečností charakterizovanou pojistným nebezpečím či pojistným rizikem. Obsahem pojištění osob je pojištění fyzické osoby pro případ, který se týká jejího života, zdraví, popř. jejího osobního stavu. Z tohoto pojištění se v případě pojistné události oprávněné osobě vyplácí sjednaná částka nebo dohodnutý důchod nebo je jí poskytována určitá výše plnění v závislosti na obsahu pojistné smlouvy. Oprávněnou osobou je, bylo-li sjednáno pojištění pro případ smrti pojištěného, pojistníkem v pojistné smlouvě určená osoba, tzv. obmyšlený, popř. jiná zákonem určená osoba. Nebyla-li určena osoba obmyšleného nebo nenabude-li obmyšlený právo na plnění, a to z důvodu, že pojistnou událost způsobil úmyslně, tj. způsobil-li obmyšlený smrt pojištěnému úmyslným trestným činem, pro který byl soudem pravomocně odsouzen, nebo z jeho podnětu jiná osoba, pak právo na pojistné plnění nabývají osoby přímo určené § 817 obč. zák., tedy manžel pojištěného, není-li ho, děti pojištěného, není-li jich, rodiče pojištěného, a není-li jich, osoby, které žily s pojištěným po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z toho důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na pojištěného; není-li ani těchto osob, nabývají tohoto práva dědici pojištěného. Zákon zde pamatuje na případy, kdy obmyšlený sice určen byl, ale ze stanovených důvodů práva na toto plnění nenabyl; všeobecné pojistné podmínky většinou uvádějí právě takové případy nežádoucího chování obmyšleného, pro které je vyloučena možnost, aby práva na pojistné plnění nabyl, např. kdy obmyšlený svým úmyslným jednáním (či v opilosti) přivodí pojištěnému újmu na zdraví a smrt (srov. Škopová, V. in Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha. C. H. Beck, 2004, str.

1223, či důvodovou zprávu k zákonu č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a Bohdan L., Dryjová L., Wawerková M. Zákon o pojistné smlouvě. Komentář. Praha. Linde Praha, a. s., 2004, str. 252, 258, 262, kdy je možné tuto odbornou literaturu k zákonu č. 37/2004 Sb., jehož právní úprava v § 51 odst. 2 je shodná se zněním § 817 odst. 2 obč. zák., přímo použít).

V projednávané věci M. D. jako pojištěný určil ve smlouvě o životním pojištění za osobu oprávněnou pro případ své smrti R. Š., který jej poté zavraždil s úmyslem získat jako tzv. obmyšlený pojistné plnění od žalované (a dalších pojišťovacích ústavů), přičemž byl za tento trestný čin pravomocně uznán vinným a odsouzen. Z tohoto důvodu mu žalovaná odmítla vyplatit životní pojistku zemřelého a stejným způsobem reagovala na žádost žalobkyně jako jediné dcery M. D. s odůvodněním, že předmětná pojistná smlouva je neplatná, neboť svým účelem odporuje zákonu, zákon obchází a příčí se dobrým mravům, jestliže jejím účelem bylo vytvoření podmínek pro úmyslné vyvolání pojistné události, která pak v podobě závažné trestné činnosti obmyšleného neměla nahodilou povahu.

Závěr odvolacího soudu o tom, že byl-li R. Š. podle pojistné smlouvy osobou oprávněnou k výplatě plnění pro případ smrti M. D. a současně osobou, která svým úmyslným jednáním vznik této pojistné události způsobila, postrádá tato událost znak nahodilosti ve smyslu § 788 odst. 1 obč. zák., takže žalobkyni nárok na výplatu pojistného plnění nevznikl, není správný. Smrt M. D., byť vyvolána násilným jednáním R. Š., je pojistnou událostí, pro kterou byl M. D. pojištěn, čemuž doslovně odpovídá i znění Všeobecných pojistných podmínek URA (čl. 5 odst. 15 ve spojení s čl. 15 odst. 3) a Všeobecných pojistných podmínek ŽIV [čl. 8 odst. 3 ve spojení s čl. 11 odst. 1 a čl. 22 odst. 3 písm. b)], které tvoří nedílnou součást pojistné smlouvy uzavřené mezi M. D. a žalovanou a které právě pro takový případ počítá s tzv. výlukou, kdy obmyšlená osoba nárok na pojistné plnění nenabývá a uplatní se režim § 817 odst. 2, 3 obč. zák. Na tom nic nemění ani ne zcela přiléhavý odkaz odvolacího soudu na usnesení ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006, ve kterém Nejvyšší soud řešil skutkově odlišný případ vyplavení pojištěné domácnosti při povodních, kde pojistitel odmítl vyplatit pojistku s argumentem, že povodeň nebyla nahodilou událostí, nýbrž předvídatelnou, a to proto, že v době uzavření smlouvy o pojištění domácnosti již na některých místech v ČR došlo k záplavám. Oproti tomu zemřel-li v nyní posuzované věci pojištěný, nastala právě ta pojistná událost, pro kterou bylo pojištění sjednáno, proto je pojišťovna povinna poskytnout pojistné plnění, k němuž se zavázala. Ze zákona i podle všeobecných pojistných podmínek je pak na případ úmyslného usmrcení pojištěného obmyšlenou osobou pamatováno tím, že povinnost pojišťovny vůči ní není dána; obmyšlená osoba je z plnění vyloučena a na její místo nastupují osoby jiné, v tomto případě dcera pojištěného.

Posouzení charakteru pojistné události tedy není v rozsudku odvolacího soudu správné, dovolání je tak z hlediska uplatněného dovolacího důvodu podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. důvodné, a dovolací soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 2, věta za středníkem, o. s. ř.) a věc mu vrátil k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta první, o. s. ř.).